

Tredjemanspant och skuldsanering

GÖRAN MILLQVIST*

1. Bakgrund

En förekommande modell för panträtt är att pantsättningen gjorts av någon annan än gäldenären eller att panten övergår i annans ägo under pantsättningstiden, så kallad tredjemanspant. I sådana fall har panthavaren samma rätt till panten som vid gäldenärspant och kan söka täckning ur panten för den händelse gäldenären inte fullgör den pantsäkrade förpliktelsen. Härutöver har dock pantägaren inga förpliktelser gentemot panthavaren, såvida dessa inte avtalat om annat sinsemellan. Panthavaren har en icke personlig fordran avseende pantens värde gentemot pantsättaren vilket skiljer tredjemanspant från borgen på det sättet att vid borgen har borgenären en personlig fordran mot borgensmannen, denne svarar fullt ut för den borgade fordringen på gäldenären enligt borgensåtagandet. Sakrättsligt skydd för panträtten uppstår på samma förutsättningar för både gäldenärspant och tredjemanspant men i det första fallet är detta relevant gentemot gäldenärens övriga borgenärer medan i det senare i förhållande till tredje manns borgenärer.¹

Dessa principer för tredjemanspanträtten har tillämpats och bekräftats av Högsta domstolen (HD) i *NJA 2016 s. 73*, i samband med skuldsanering och tillämpning av 7 § 3 st. 2 p. skuldsaneringslagen (2006:548), vilken undantar från skuldsanering fordran ”för vilken borgenären har panträtt eller annan förmånsrätt enligt 6 eller 7 § förmånsrättslagen (1970:979) eller retentionsrätt, till den del säkerheten räcker till för betalning av fordran”.²

* Professor i civilrätt vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ Standardverket på området är Gösta Walin, Torbjörn Ingvarsson, Borgen och tredjemanspant, 4 uppl., Norstedts Juridik, 2013.

² Skuldsaneringslagen är under revidering men denna bestämmelse kommer att bestå även i den nya lagen, nu som 31 § 1 st. 2 p., se prop. 2015/16:125 Skuldsanering – förbättrade möjligheter för överskuldsatta att starta om på nytt, s. 10. Motsvarande bestämmelse

2. Problemet och underinstansernas behandling

En person S.G. prövades för skuldsanering men ansökan avslogs pga. att det framkom att SG:s far ställt säkerhet i sin fastighet för ett av S.G:s lån. Kronofogdemyndigheten, tingsrätten och hovrätten ansåg samtliga att detta innebar att fordringen var undantagen skuldsanering enligt 7 § 3 st. 2 p. skuldsaneringslagen, vilket i sin tur innebar att fordringen skulle betalas utanför skuldsaneringen. En beviljad skuldsanering skulle enligt hovrätten medföra att något betalningsutrymme inte skulle finnas under skuldsaneringsperioden och en risk för att S.G. därmed inte skulle kunna betala pantfordringen, att panten därför skulle realiseras och att en regressfordran kunde komma att riktas mot honom. Därmed också en risk för att S.G. skulle bli föremål för exekutiva åtgärder under skuldsaneringsperioden, vilket pga. utebliven betalning enligt planen kunde medföra att skuldsaneringen upphävdes. Det rehabiliterande syftet med skuldsaneringen skulle i och med det inte uppnås varför det inte var skäligt att bevilja skuldsanering, jfr skälighetsrekvisitet i 4 § 1 st. 2 p. skuldsaneringslagen.

3. HD för ett annat resonemang

HD tog fasta både på likheterna mellan borgen och tredjemanspant och skillnaderna mellan gäldenärspant och tredjemanspant. Genom att borgenssäkrade fordringar omfattas av skuldsanering, jfr 23 § skuldsaneringslagen, men pantsäkrade inte gör det, måste ett val träffas för de tredjemanspant-säkrade. Detta ”leder till att lagen på sedvanligt sätt måste tolkas i ljuset av lagtexten i övrigt, förarbeten, lagens ändamål, systematik m.m.”³

HD började sin tolkning med lagstiftarens angivna syften bakom skuldsaneringslagen, nämligen rehabilitering av svårt skuldsatt personer till ett drägligare och mera samhällsnyttigt liv, prevention mot överskuldsättning samt gynnande av borgenärskollektivet genom åtminstone någon betalning från gäldenären. Till detta kom att motiven framhållit att så många fordringar som möjligt skulle omfattas av skuldsanering (likabehandlingsprinci-

införs även i den nya lagen om F-skuldsanering (skuldsanering för företagare), 33 § 1 st. 3 p. I en ny 2 p. undantas fordran med säkerhet i företagshypotek och förmånsrätt enligt 5 § förmånsrättslagen, se samma prop. s. 19, vilket förmodligen har gällt hela tiden men inte haft någon större praktisk betydelse, jfr Walin, Ingvarsson, a.a. s. 304. Båda lagarna träder i kraft den 1 november 2016.

³ HD:s beslut p. 13.

pen) även om vissa typer måste undantas.⁴ Undantagen preciseras i 7 § 3 st. varibland ingår ”panträttsundantaget” i 2 p. men däremot inte borgen. I förarbetena påpekas att en annan ordning avseende panträtten skulle kunna rubba villkoren för kreditgivningen, vilket skulle kunna drabba hela låntagarkollektivet och inverka menligt på samhällsekonomi.⁵ Det kan påminnas om att undantaget avser panträtt med förmånsrätt enligt 6 och 7 §§ förmånsrättslagen, med andra ord fastighets- och tomträttspanträtt. HD framhöll att förarbetena trycker på att avsteg från likabehandlingsprincipen kunde ”göras endast då mycket starka skäl talar för det”.⁶

Efter dessa utgångspunkter övergick HD till att närmare granska det angivna lagrummet för att precisera vad ”panträttsundantaget” kunde anses omfatta. Härvid blev skillnaderna mellan gäldenärspant och tredjemanspant avgörande. En gäldenärspant är en förmånsrätt i viss gäldenärens egendom, vilken typiskt sett ska förbättra möjligheterna till betalning av gäldenären medan en tredjemanspant typiskt sett syftar till att överflytta risken för utebliven betalning från borgenären till tredje mannen på motsvarande sätt som vid borgen. Skillnaden mot borgen är att säkerheten är begränsad till pantens värde och att den har sakrättsligt skydd mot tredje mannens borgenärer (och successorer). HD menar att det är en tydlig skillnad mellan gäldenärspant och tredjemanspant och det kan inte tas för givet att båda formerna avses då lagtext använder uttrycket panträtt. Att gäldenärspant omfattas innebär inte nödvändigtvis att också tredjemanspant gör det. Lagtexten i 7 § 3 st. 2 p. skuldsaneringslagen talar om panträtt ”och annan förmånsrätt”, varmed endast kan avses förmånsrätter relevanta i skuldsaneringsförfarandet, således i gäldenärens egendom. Det saknas också diskussion i förarbetena av tredjemanspantens ställning, endast gäldenärspant tas upp.

Efter dessa konstateranden gör HD en jämförelse med hur tredjemanspant hanteras i samband med konkurs och företagsrekonstruktion. I båda fallen omfattas den säkerställda fordran av förfarandet på samma sätt som vid borgen. HD förklarar: ”De grundläggande principerna är dels att förekomsten av tredjemanssäkerheten inte ska påverka övriga borgenärens rätt i insolvensförfarandet, dels att i förhållandet mellan borgenären och säkerhetsställaren verkningarna av insolvensförfarandet ska gå ut över den senare i den omfattning som följer av säkerhetsställandet.”⁷ Eftersom borgenärernas

⁴ HD:s beslut p. 6 och 7, prop. 1993/94:123 Skuldsaneringslag, s. 73 och 76.

⁵ A. prop. s. 126 f.

⁶ HD:s beslut p. 10 och a. prop. s. 132 f.

⁷ HD:s beslut p. 16.

ställning inte bör påverkas av vilket slags förfarande som är aktuellt menar HD att detta talar med styrka för att se saken på samma sätt vid skuldsanering. Därtill kommer att denna modell upprätthåller likabehandlingsprincipen och därmed inte står i motsats till skuldsanerings syfte. ”De enda som berörs är borgenären och den tredje mannen, då på det sättet att den tredje mannen får på motsvarande sätt som en borgensman bära den ekonomiska nackdelen av att borgenärens fordran sätts ned.”⁸

Med dessa slutsatser fann HD att ”[b]estämmelsen i 7 § tredje stycket 2 skuldsaneringslagen ska förstås så att uttrycket panträtt avser bara sådan panträtt som gäldenären har upplåtit i sin egendom.” Målet återförvisades till Kronofogdemyndigheten för fortsatt behandling i enlighet därmed.

4. Två konstateranden

HD bekräftar med denna prövning den gängse bilden av tredjemanspant. Sådan panträtt är i de flesta avseenden likvärdig med borgen och följer samma regler – får borgenären inte betalt i normal ordning kan säkerheten tas i anspråk för täckning – men med de skillnaderna att säkerhetens värde vid tredjemanspant begränsas av pantens värde och att denna åtnjuter sakrättsligt skydd och förmånsrätt i förhållande till pantsättarens borgenärer och successorer, vilket ett motsvarande borgensåtagande inte gör.

HD:s jämförelse med hur det ser ut vid konkurs och företagsrekonstruktion som argument för tolkningen av skuldsaneringslagen, kommer också väl till pass inför tillämpningen av den nya F-skuldsaneringslagen eftersom denna rimligen kommer att ligga närmare och tangera både konkursinstitutet och företagsrekonstruktionen. F-skuldsanering är tänkt att utgöra ett nytt alternativ för företagare med personliga skulder till en ny start, med andra ord ett utvidgat ackordsförfarande. Det ter sig då rimligt att regelsystemen samordnas vad gäller materiella tillämpningsfrågor av detta slag.

⁸ HD:s beslut p. 18.